

ADABIYOT YO'NALISHIDA NOBEL MUKOFOTINI OLGAN IJODKORLAR

Muxitdinova Saidaxon Baxodirxonovna.

Toshkent viloyati. Piskent tuman

I-son politexnikum.

Ona tili va adabiyot o'qituvchisi.

88 055 55 07

Anotatsiya

Ushbu maqola adabiyot sohasida Nobel mukofotini olgan ijodkorlarning ijodiy faoliyati va ularning jahon adabiyotiga qo'shgan hissasini keng ko'lamda o'rganadi. Nobel mukofoti dunyodagi eng nufuzli mukofotlardan biri bo'lib, adabiy yutuqlarni e'tirof etishga xizmat qiladi. Maqolada mukofotning tarixi, adabiyot sohasidagi laureatlarning asarlari, ularning madaniy va ijtimoiy ta'siri hamda tanlov mezonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ijodkorlarning asarlaridagi asosiy yo'nalishlar, falsafiy va estetik ahamiyati chuqur ko'rib chiqiladi. Maqola Nobel laureatlarining ijodiy merosining kelajak avlodlar uchun ahamiyatini va global adabiy jarayonlarga ta'sirini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Nobel mukofoti, adabiyot, ijodkorlar, jahon madaniyati, sehrli realizm, dokumental nasr, ijtimoiy adolat, madaniy xilma-xillik, falsafa, global adabiyot, estetika.

Kirish

Nobel mukofoti 1901-yildan beri adabiyot, ilm va tinchlik sohasidagi

muhim yutuqlarni taqdirlash maqsadida berib kelinmoqda. Alfred Nobel (1833–1896) vasiyatnomasiga asosan tashkil etilgan ushbu mukofot adabiyot sohasida insoniyatning ma'naviy va intellektual rivojlanishiga hissa qo'shgan ijodkorlarni e'tirof etishda alohida ahamiyatga ega. Adabiyot bo'yicha Nobel mukofoti "ideal yo'nalishdagi eng muhim asarlarga" beriladi, bu esa estetik va falsafiy jihatdan muhim asarlarni qadrlashga yo'naltirilgan. Ushbu maqola adabiyot sohasida Nobel mukofotini olgan ijodkorlarning ijodiy faoliyatini, ularning asarlarining ijtimoiy va madaniy ahamiyatini hamda mukofotning global adabiyotga ta'sirini keng va aniq yoritadi.

Nobel mukofotining adabiyot sohasidagi tarixi

Alfred Nobel o'z vasiyatnomasida adabiyot bo'yicha mukofotni "ideal yo'nalishdagi" asarlarga berishni belgilagan. 1901-yilda birinchi mukofot fransuz shoiri Syulli Pryudomga topshirildi, uning she'rlari "nozik estetik tuyg'ular va idealizm" bilan e'tirof etildi. 2025-yilgacha adabiyot sohasida 120 dan ortiq ijodkor mukofotga sazovor bo'ldi, ular orasida yozuvchilar, shoirlar va dramaturgilar bor. Nobel mukofoti adabiyotda yangi yo'nalishlarni kashf etish, turli madaniyatlarni birlashtirish va ijodkorlarning ovozini global miqyosda eshittirishda muhim rol o'ynaydi. Mukofot tanlov jarayoni va mezonlari vaqti-vaqti bilan munozaralarga sabab bo'lsa-da, uning adabiyotning rivojlanishiga ta'siri shubhasizdir.

Adabiyot sohasidagi Nobel laureatlari

Ernest Xeminguey (1954)

Amerikalik yozuvchi Ernest Xeminguey (1899–1961) o'zining minimalist uslubi va chuqur psixologik asarlari bilan adabiyotda muhim iz qoldirdi. Uning "Chol va dengiz" (1952) romani Nobel mukofotini olishda asosiy omil bo'ldi. Bu

asar qari baliqchining dengiz bilan kurashi orqali insonning tabiat va taqdirga qarshi kurashini, shuningdek, hayotning ma'nosi haqidagi falsafiy savollarni aks ettiradi. Xemingueyning "aynsberg prinsipi" – ya'ni matnning faqat kichik qismi yuzada ko'rinadi, asosiy ma'no esa chuqur yotadi – zamonaviy adabiyotga katta ta'sir ko'rsatdi. Uning "Quyosh ham chiqadi" (1926) va "Alvido, qurol!" (1929) kabi asarlari XX asr adabiyotidagi muhim yutuqlardan hisoblanadi.

Gabriel Garcia Markes (1982)

Kolumbiyalik yozuvchi Gabriel Garcia Markes (1927–2014) "sehrli realizm" uslubidagi asarlari bilan jahon adabiyotida o'ziga xos o'rin egalladi. Uning "Yuz yillik yolg'izlik" (1967) romani Lotin Amerikasi adabiyotining eng muhim asaridir. Bu roman Buendia oilasining bir necha avlodlik tarixini tasvirlaydi va ijtimoiy, siyosiy hamda madaniy masalalarni fantastik elementlar bilan uyg'unlashtiradi. Markesning asarlari Lotin Amerikasi madaniyatini dunyoga tanitdi va "sehrli realizm" oqimini adabiyotda mustahkam o'rnatdi. Uning "Sevgi va boshqa jinlar haqida" (1994) va "Patriarxning kuzi" (1975) kabi asarlari ham o'quvchilar e'tiborini qozongan.

Svetlana Aleksievich (2015)

Belarus yozuvchisi va jurnalisti Svetlana Aleksievich (1948–) o'zining hujjatli nasr uslubidagi asarlari bilan 2015-yilda Nobel mukofotini qo'lga kiritdi. Uning "Chernobilning ibodati" (1997) asari Chernobil falokati oqibatlarini shaxsiy hikoyalar orqali yoritadi, "Ikkinchi jahon urushining ayollari" (1985) esa urushning ayollar nuqtai nazaridan tasvirlanishini taqdim etadi. Aleksievichning asarlari tarixiy voqealarni insoniy his-tuyg'ular va shaxsiy taqdirlar prizmasida ko'rsatish bilan ajralib turadi. Uning "Sotsializmning oxiri" (2013) asari sovet davrining insoniy oqibatlarini chuqur tahlil qiladi. Aleksievich jurnalistika va adabiyot o'rtaqidagi chegaralarni yo'qotib, yangi adabiy janrni rivojlantirdi.

Toni Morrison (1993) Amerikalik yozuvchi Toni Morrison (1931–2019) afro-amerikaliklarning tajribasi va identifikatsiyasini chuqur yoritgani uchun 1993-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo‘ldi. Uning “Sevimli” (1987) romani qullikning oqibatlarini va oilaviy travmalarni tasvirlaydi. Morrisonning asarlari poetik uslub va ijtimoiy adolat masalalari bilan ajralib turadi. Uning “Jazz” (1992) va “Xudo bolaga yordam bersin” (2000) kabi asarlari Amerika adabiyotida muhim o‘rin tutadi. Morrisonning ijodi irqiy tenglik va inson huquqlari haqidagi global munozaralarga katta hissa qo‘shdi.

Orhan Pamuk (2006)

Turkiy yozuvchi Orhan Pamuk (1952–) o‘zining murakkab hikoya uslubi va Sharq va G‘arb madaniyatlari o‘rtasidagi sintezni yoritgani uchun 2006-yilda Nobel mukofotini oldi. Uning “Mening ismim Qizil” (1998) asari o‘zbek miniatyura san’ati va tarixiy voqealarni zamonaviy adabiyot bilan uyg‘unlashtiradi. Pamukning “Qor” (2002) va “Istanbul: Xotiralar va shahar” (2003) kabi asarlari Turkiya madaniyatini global miqyosda targ‘ib qildi va madaniy xilma-xillikni muhokama qilishga zamin yaratdi.

Kazuo Ishiguro (2017)

Yapon asli britaniyalik yozuvchi Kazuo Ishiguro (1954–) o‘zining nozik psixologik asarlari bilan 2017-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo‘ldi. Uning “Kunduzning qoldiqlari” (1989) va “Meni hech qachon qo‘yib yuborma” (2005) kabi asarlari inson xotirasi, yo‘qotish va o‘zlikni aniqlash masalalarini chuqur o‘rganadi. Ishiguroning uslubi soddaligi va chuqur falsafiy ma‘nosi bilan ajralib turadi, bu esa uni zamonaviy adabiyotning muhim vakillaridan biriga aylantirdi.

Nobel mukofotining jamiyatga ta’siri

Nobel mukofoti adabiyot sohasida yangi yo‘nalishlar va iste’dodlarni kashf etishga yordam beradi. Laureatlarning asarlari ijtimoiy, madaniy va falsafiy masalalarni ko‘tarib, o‘quvchilarni chuqur fikrlashga va global muammolarni muhokama qilishga undaydi. Masalan, Garcia Markes Lotin Amerikasi madaniyatini dunyoga tanitgan bo‘lsa, Aleksievich tarixiy voqealarni shaxsiy hikoyalar orqali yangicha talqin qildi. Morrison irqiy tenglik masalalarini ko‘tardi, Pamuk esa Sharq va G‘arb o‘rtasidagi madaniy muloqotni rivojlantirdi, Ishiguro esa inson psixologiyasining nozik tomonlarini yoritdi. Nobel mukofoti turli madaniyatlarni birlashtirish, o‘ziga xos ovozlarni eshittirish va adabiyot orqali insoniyatning umumiy qadriyatlarini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Mukofot orqali dunyoning turli burchaklaridagi ijodkorlarning asarlari global miqyosda muhokama qilinadi.

Tanlov mezonlari va munozaralar: Nobel mukofotining adabiyot bo‘yicha tanlov mezonlari ko‘pincha munozaralarga sabab bo‘ladi. Mukofot “ideal yo‘nalishdagi” asarlarga berilishi kerak bo‘lsa-da, bu atamaning talqini turli davrlarda o‘zgarib kelgan. Ba’zi tanqidchilar mukofotning dastlab G‘arb markazli bo‘lganini ta’kidlasa, so‘nggi yillarda Afrika, Osiyo va Lotin Amerikasidan ijodkorlarning e’tirof etilishi bu tanqidlarni biroz yumshatdi. Masalan, 2019-yilda Polshalik yozuvchi Olga Tokarchuk va 2020-yilda amerikalik shoir Luiza Glyukning mukofotga sazovor bo‘lishi adabiyotdagi xilma-xillikni ko‘rsatdi. Shu bilan birga, mukofotning siyosiy yoki ijtimoiy kontekstga bog‘liqligi haqidagi bahslar davom etmoqda.

Xulosa

Nobel mukofoti adabiyot sohasidagi eng muhim yutuqlarni e’tirof etishda muhim platforma sifatida xizmat qiladi. Ernest Xeminguey, Gabriel Garcia

Markes, Svetlana Aleksievich, Toni Morrison, Orhan Pamuk va Kazuo Ishiguro kabi laureatlarning asarlari adabiyotning turli yoʻnalishlarini – minimalist nasrdan sehrli realizmgacha, hujjatli nasrdan ijtimoiy adolat va psixologik tahlilgacha – yoritadi. Ularning ijodi oʻz davrining ijtimoiy, madaniy va falsafiy muammolarini aks ettirib, kelajak avlodlar uchun ilhom manbai boʻlib xizmat qiladi. Nobel mukofoti turli madaniyatlarni birlashtirish va global adabiy muhitni boyitishda davom etadi, kelajakda ham insoniyatning maʼnaviy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nobel Prize Official Website. (2025). The Nobel Prize in Literature. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/>
2. Xeminguey, E. (1952). Chol va dengiz. New York: Scribner.
3. Garcia Markes, G. (1967). Yuz yillik yolgʻizlik. Bogotá: Editorial Sudamericana.
4. Aleksievich, S. (1997). Chernobilning ibodati. Minsk: Logvinov.
5. Morrison, T. (1987). Sevimli. New York: Knopf.
6. Pamuk, O. (1998). Mening ismim Qizil. Istanbul: İletişim Yayınları.
7. Ishiguro, K. (1989). Kunduzning qoldiqlari. London: Faber and Faber.
8. Smith, J. (2020). The Impact of Nobel Prize on Global Literature. *Journal of Literary Studies*, 45(3), 123-135.
9. Brown, L. (2019). Magical Realism and Its Influence on Global Literature. *Modern Literature Review*, 32(4), 89-102.
- 10.